

דתישבו

זְקִינְכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם – מה בין שופטים לבין שוטרים?

יובל סיני

במקרא נזכרים השוטרים בדרך כלל בסמיכות לבעלי תפקידים אחרים. וכך מתארם ויינפלד:
השוטר היה בדרך כלל כפוף לבעל משרה גבוהה ממנו. השוטרים סייעו לנוגשים הממונים עליהם בפיקוח על עבודת המס של פרעה (שמ' ה:ו ואילך, וראו במיוחד פסוק ד). הם עזרו בגיוס העם ובהכנתו לקרב (דב' כ:ה ואילך; יר' א:י; ג:ב). שימשו פקידים שסייעו לשופטים כפי שעולה מפסוק יח וכן מדברים א:טו (השווה יהושע ח:לג; כג:ב; כד:א; דברי הימים א כג:ד; כו:כט).³
ברם, ויינפלד מעורר קושי באשר ליחס שבין השוטרים לשופטים במקרא:
המקראות בשמות ה' וכן בדברים כ' וביהושע א' ו-ג' מציגים תמונה ברורה למדי על תפקידי השוטרים: פיקוח על עובדי כפייה, גיוס וסידור המערכה; לא כן המקראות המזכירים את השוטרים שפעלו ליד השופטים. מה היה עיסוקם של אלו?⁴
ויינפלד מציע אפוא, כי השוטר סייע בידי השופט בתחומים האמורים:
השופט בוודאי זקוק היה א' ללבלר שירשום את פסק הדין ואף את הליכי המשפט ב' לאיש שיטפל בענישה, מאסר וכדומה ג' לשמש ולשליח שימשו את בית הדין.
ישנם המגדירים את תפקיד השוטר באופן כללי יותר. לפיהם השוטרים "היו פקיד ציבור ושומרי סדר ואפשר - אף עושי דברם של השופטים".⁵

בפרשתנו נאמר: "אַתֶּם נְצַבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְאֲשִׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל". מה תפקידם של כל נושאי המשרה הללו? רבנו עובדיה ספורנו מפרש:
ראשיכם, שהם שבטיכם, שבטי המושלים, והם הנשיאים והשרים אשר בידם שבט המושל. וזקניכם, והם השופטים, ושוטריכם, אשר להם כח להכריח בעלי הדין, ועל כל אלו הראשים מוטל להורות להמון מה טוב להם שיקבלו עליהם או ימאנו.
להלן נדון בהבדל שבין הזקנים-שופטים לבין השוטרים במקרא, בספרות חז"ל ובהלכה.¹
ראשית, יש לעמוד בקצרה על ההבדל בין המשפט העברי ובין שיטות משפט אחרות בעניין היחס שבין השופטים לבין השוטרים.
ברוב מדינות העולם מקובל בימינו, שהמשטרה היא חלק מהרשות המבצעת, ואף על פי כן היא נוטלת לעצמה פונקציות רבות, הנוגעות גם לרשות השופטת.² כך למשל: גילוי עבריינים, הבאתם לדין, וניהול החקירה היסודית לביורר העובדות והמניעים לפשע, מבוצעים ע"י אגף החקירות במשטרה (Investigation Department). על פי "תיק החקירה" מגבשת המשטרה המלצה אם להעמיד לדין את החשוד, ומעבירה את התיק לפרקליטות, אשר מגישה את "כתב האישום" לבית המשפט. בית המשפט מכריע את הדין לאור חומר הראיות שהובא לעיונו.
ממקורות המשפט העברי (החל במקרא, דרך ספרות חז"ל, וכלה בדברי הפוסקים) עולה, לעומת זאת, שהשופט היה מעורב בכל שלבי חקירת העברה והעדים, ואילו השוטר היה כפוף לרשות השופטת, ושימש כזרוע הביצועית של רשות זו, אך לא היו לו סמכויות חקירה עצמאיות.
בציווי המקראי המרכזי ביותר על המערכת המשפטית נאמר: "שֹׁפְטִים וְשִׁטְרִים תִּתְּנָלְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ... וְשִׁפְטוּ אֶת־הָעָם מִשִּׁפְטֵי צֶדֶק" (דב' טז:יח). הרי שכבר בתקופת המקרא פעלו שני מוסדות במשותף - שופטים ושוטרים. מה בין שופטים ושוטרים בכלל, ובתחום החקירה בפרט?

³ ראו **עולם התנ"ך**, דברים, תל-אביב תשנ"ד, עמ' 139. לדיון נרחב יותר ראו מ' ויינפלד, "השוטר", משמעו ותפקידי, **בית מקרא**, כב (תשל"ז), עמ' 417-420. והשוו **אנציקלופדיה מקראית**, ערך "שוטר", כרך ז, עמ' 534-535: "מסתבר ששוטר אינו תואר לתפקיד מוגדר דוגמת סופר או שופט, אלא תואר כללי דוגמת מושל או נוגש".
⁴ במאמרו הנ"ל (עמ' 418), ויינפלד סוקר את תפקידי השוטרים בבבל, במצרים התלמיית ובספרות חז"ל, ובסיום דבריו הוא מסיק (עמ' 420): "לאור כל זאת נוכל להסיק שה'שוטר' הצמוד לשופט מהווה כינוי לכל הממלא תפקיד מסייע בבית הדין: לבלר, אדמיניסטרטור או שמש. בבבל, במצרים התלמית וכן בספרות חז"ל יש, כפי שראינו, תארים נפרדים לכל אחד מתפקידי אלו ואילו במקרא מקופלים כל התפקידים האלו בכינוי 'שוטר'.
⁵ ראו הערך "משטרה" (לעיל הערה 2), עמ' 606 (במקרא).

* פרופ' יובל סיני הוא נשיא מכללת "אורות ישראל".
¹ להרחבה ראו בספרי, **השופט וההליך השיפוטי במשפט העברי**, ירושלים תש"ע, עמ' 378, 494-491.
² ראו **האנציקלופדיה העברית** ערך "משטרה", כרך כד, עמ' 599-606.

פיקחו על פעולתם, ולכן הכתוב הדגיש והזכיר את השופטים בלבד.

דומה כי יחסי שופטים-שוטרים לא השתנו באופן מהותי גם בתקופה הבתר-מקראית.⁹ בנושא זה נכתבו כמה מחקרים,¹⁰ ולפיכך נימנע מלציין את המקורות הרבים המוזכרים שם. ויינפלד מוסיף:

גם בספרות חז"ל מוצאים אנו את הביטוי "שוטרים" כמסייעין לדיינים: "שוטרי הדיינין" המציינים כנראה את כל עובדי השרות של בית הדין. ואמנם ה"שוטרים" בספרות חז"ל מוגדרים גם כ"מכין ברצועה".¹¹

היחסים האמורים נשמרו - פחות או יותר - אף בתקופה הבתר-תלמודית. כך עולה, למשל, מלשונו של הרמב"ם (הלכות סנהדרין א, א):

שופטים - אלו הדיינים הקבועין בבית דין, ובעלי דינין באים לפניהם. השוטרים - אלו בעלי מקל ורצועה, והם העומדים לפני הדיינים, המסבבין בשווקים ועל החניות לתקן השערים והמדות ולהכות כל מעוות, וכל מעשיהם על-פי הדיינים, וכל שיראו בו ערות דבר מביאין אותו לבית דין, ודינין אותו כפי רשעו.¹²

הרב שטיגליץ מסכם זאת כך:

לפי דעת התורה מסתבר, שהשוטר אינו חלק של הרשות המבצעת אלא כפוף לרשות השופטת, והוא זרועה הביצועית של רשות זו, שאם אין שוטר אין שופט, כיצד? כיון שנתחייב אדם לחבירו בדין אם אין שוטר שיוציא ממנו אין סיפק ביד הדיין לעשות לו כלום.¹³

⁹ גם באשר לריבוי העצום של שופטים בכל עיר ובכל כפר אפשר להביא ראיה מהמשנה בסוף פרק א של סנהדרין (פירוש אלבק בסוגריים): "וכמה יהא (=תושבים) בעיר ותהא ראויה לסנהדרין (=של עשרים ושלושה דיינים)? מאה ועשרים. ר' נחמיה אומר מאתים ושלושים, כנגד שרי עשרות". הרי שיוצא שלר' נחמיה היחס היה של שופט אחד לכל עשרה תושבים, ואילו לדעה הראשונה, יחס של יותר משופט אחד לכל שישה תושבים! כדעה זו אף נפסק להלכה בספרות הבתר-תלמודית (ראו רמב"ם, סנהדרין א, ג-ד. והשוו לדברי הרב נתיב, שם; ריא"ה הרצוג, "בתי הדין בישראל", תחומין, ז [תשמ"ז], עמ' 287). עם זאת, ספק רב אם אפשר להביא ממקורות מעין אלו ראיה על המציאות הריאלית בתקופת חז"ל. א"א אורבך דן בכך בהרחבה בספרו, **ההלכה מקורותיה והתפתחותה**, גבעתיים 1984, פרק ה.

¹⁰ ראו מאמריהם של ויינפלד, שם, עמ' 420; נתיב, שם; הרב מ' סליי, "לדמותו של השוטר במשך הדורות", **תחומין**, א (תשמ"מ), עמ' 386-390; הרב י' שטיגליץ, "מקור סמכותה של המשטרה", **שבילין**, יח-יט (תשכ"ז), עמ' צ-צב.

¹¹ ראו ויינפלד, שם, והמקורות המצוינים בהערות.

¹² לבחינת דמותו של השוטר במשנת הרמב"ם על רקע התרבות האסלאמית, ראו י' בלידשטיין, "השוטר בהלכות הרמב"ם: תכנים ומקורות", **שנתון המשפט העברי**, יד-טו (תשמ"ח-תשמ"ט), עמ' 89-94.

¹³ שם, עמ' צב.

לפי האמור, דומה כי בתקופת המקרא היה השופט מעורב בחקירת העבירה והעדים החל בשלבים הראשוניים וכלה בפסיקת הדין. אמנם מתקבל על הדעת, שהשופט נעזר בשוטרים בביצוע משימתו, אך הם היו כפופים לו, והוא פיקח על מלאכת החקירה.

מעורבותו העמוקה של השופט בכל פרטי חקירת האירוע באה לידי ביטוי אף בתיאורי שופט כל הארץ - הקב"ה. בתיאור מעשה דור הפלגה נאמר: "וַיֵּרָד ה' לְרֹאשׁ אֶתְהָעִיר וְאֶתְהַמְגֹדֵל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם" (בר' יא:ה). תיאור זה של שופט כל הארץ, היורד ל"זירת הפשע" ובוחן את מכלול הדברים לפני שהוא מעניש את העבריינים, לא בא - לפי תפיסת חז"ל - ללמד על הקב"ה בלבד, אלא הוא יצא ללמד אף על כלל הדיינים, המצווים ללמוד ממעשיו של בורא עולם. וכך מפורש בתנחומא (מהדורת בובר, פרשת נח, כה עמ' 56):

וירד ה' לראות - הכל גלוי לפני הקב"ה וכתוב כאן וירד ה' לראות? אלא ללמד דרך ארץ לבריות שלא לגמור את הדין ושלא לומר דבר מה שלא רואים.

רש"י שם פירש על יסוד התנחומא: "לא הוצרך לכך, אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו עד שיראו ויבינו".⁶ על הדיינים מוטלת אפוא החובה לראות, להבין ולחקור את העדים עצמם.

אפשר גם שתחומי האחריות הנרחבים של השופט יש בהם כדי להסביר את תופעת ריבוי השופטים במקרא. יתרו מציע למשה לבצע רפורמה מהפכנית במערכת המשפט: "וְאֵתָה תַחַזֵּה מִכֹּל־הָעָם אֲנָשִׁיחִיל... וְשָׂמַתְ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת" (שמ' יח:כא). לכאורה מדובר כאן על מספר מדהים ביותר של שופטים,⁷ ללא תקדים בשיטות משפט עתיקות וחדשות כאחד!

כיצד אפשר להסביר מספר רב כל כך של שופטים? ייתכן שפשר תופעה זו קשור לתפקידי המרובים של השופט, אשר היה אחראי על בירור האמת ושיפוט המקרה הנידון, החל בשלבי הראשוניים - חקירה ותשאול - וכלה בפסיקת הדין. פעילות רחבה כזו מבוצעת בתקופה המודרנית בידי כמה גופים האמונים על שלטון החוק - משטרה, פרקליטות ובית המשפט. לפיכך אין להתפלא על כך שבתקופת המקרא נזקקו למספר רב ביותר של שופטים, אשר ביצעו את כל הפעילות הענפה האמורה.⁸ עם זאת, ייתכן מאוד שהשופטים לא ביצעו כל זאת באופן אישי, אלא נעזרו בכפופים להם - השוטרים. מכל מקום מסתבר, כי השוטרים לא פעלו כגוף עצמאי, כמקובל כיום, אלא שהשופטים

⁶ תיאור דומה מצוי גם בהפיכת סדום (בר' יח:כא): "וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקֵת סֹדֹם וְעִמְרָה כִּי־רָבָה הַפְּסָאָתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד. אֲרָדְהָנָא וְאֲרָאָה הַכְּצַעֲקָתָה הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כָלָה וְאִם־לֹא אֲדַעָה". גם שם פירש רש"י: "ארדה נא - לימד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, הכל כמו שפרשתי בפרשת הפלגה".

⁷ והעירו על כך רבים; וראו דברי הראב"ע שם; **רש"י הירש**, שם.

⁸ וכבר רמז לכך הרב ד' נתיב במאמרו: "עבודת המשטרה לאור מקורות היהדות", **תחומין**, א (תשמ"מ), עמ' 382.

לשנה טובה תכתבו ותחתמו!

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף